

ТНК ЯК КЛЮЧОВИЙ СУБ'ЄКТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Егенія Вакулєнко
здобувач
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

У даній статті аналізується місце ТНК в глобальному середовищі та їх вплив на економіку країн, що розвиваються. Незважаючи на велику кількість досліджень з цієї проблематики, багато аспектів залишаються поза увагою науковців через невпинний розвиток ТНК і нові наслідки такого розвитку. Серед недосліджених аспектів слід виділити питання появи все нових факторів впливу вітчизняних та іноземних ТНК на економічний розвиток приймаючих країн та України, в першу чергу.

У сучасних умовах формування ринкової економіки в Україні досвід діяльності ТНК набуває практичного значення для розвитку вітчизняних транснаціональних корпорацій. Зі зміною глобального середовища, трансформацією головних ринкових сил відбувається еволюція транснаціональних корпорацій, що призводить до зміни пріоритетів їхньої діяльності. Оскільки діяльність ТНК є визначальним фактором розвитку міжнародних економічних відносин, національних економік як країн базування, так і приймаючих країн, трансформація ТНК веде за собою зміни в національних економіках та міжнародному бізнесі. Еволюція ТНК, створення їх нових форм, зміна їх принципів організації та вплив таких змін на економічний розвиток країн являють собою нові факти реальної економіки, що потребують наукових досліджень. Тому загальною науковою проблемою є розвиток ТНК в умовах глобалізації та їхній вплив на економічний розвиток країн.

Проблемами впливу зарубіжних ТНК на економіку нашої держави переймалися багато українських вчених-економістів. Зокрема, В. Новицький, Т. Орехова, О. Плотніков, О. Рогач, В. Рокоча у своїх працях наводять приклади впровадження великих ТНК у пострадянський економічний простір, вказують переваги та недоліки для країни-отримувача інвестицій, окреслюють потенціал транснаціоналізації економіки України, зазначають переваги розміщення прямих інвестицій, шляхи поліпшення інвестиційного

клімату України. Значним внеском у дослідження різних аспектів формування та діяльності ТНК, у тому числі їх взаємодії з країнами перехідної економіки, також є праці вітчизняних науковців О. Білоруса, І. Бланка, В. Будкіна, М. Дудченка, А. Кредісова, Д. Лук'яненко, Є. Панченка, Ю. Пахомова, А. Поручника, М. Рубцової, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка.

Важливу роль в розвитку національної економіки будь-якої країни світу відіграють іноземні інвестиції, Україна в даному випадку не є винятком. З розвитком транснаціональних корпорацій суспільство все більше уваги приділяє питанню їхнього розміщення та освоєння в сучасній економіці, адже їхня величина, доцільність галузевого та територіального розміщення, все сильніше впливають на підвищення економічної активності населення, створення нових робочих місць, а інколи цілих виробничих галузей національного господарства, що визначає структуру економіки держави та формує її політику [1]. Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу та ін. В Україні процес розміщення інвестицій відбувається не без участі держави, принаймні існує інвестиційне законодавство, яке адаптовано до норм ЄС, та діють 50 міжнародних угод, предметом яких є захист та сприяння інвестиціям, але це все перебуває на деклара-

тивному рівні [2]. На практиці, з метою розвитку вітчизняної економіки, міжнародні угоди та акти мають стимулювати державний менеджмент по усій його вертикалі до освоєння іноземних інвестицій, прискорюючи розвиток тих галузей, об'єкти яких становлять собою значний нереалізований потенціал розміщення виробничих потужностей та капіталів.

Аналіз іноземних інвестицій передбачає вивчення динаміки показників у визначенні їх походження, галузевої та регіональної структури. Для аналізу основних країн-інвесторів іноземного акціонерного капіталу, які розміщують свої активи в нашій державі в якості прямих інвестицій розглянемо дані таблиці 1, в якій зазначені країни, що здійснили найбільші інвестиції в українську економіку у 2012 році.

Як бачимо, обсяги прямих інвестицій в економіку нашої держави за 2012 рік збільшилися на 4128.5 млн.дол., що в свою чергу становить 8.20% приросту в порівнянні з початком 2012 року. Основною країною інве-

стором був Кіпр, обсяги інвестування якого збільшилися лише за 2012 рік на 3919.9 млн.дол., від 13355.2 млн.дол. до 17275.1 млн.дол., що в свою чергу становить 31,72% інвестицій, вкладених усіма країнами світу в українську економіку станом на 31.12.2012р. Збільшивши власний капітал на 29.35%, кіпрські інвестори стали лідерами відносного та абсолютного приросту обсягів капіталів серед усіх основних країн-інвесторів, а збільшення загального показника прямих іноземних інвестицій було забезпечено в основному Кіпром. Німеччина, яка є другою країною за обсягом прямих інвестицій в українську економіку, навпаки – скоротила свої активи в Україні на 1074.0 млн.дол, з 7391.0 млн.дол. до 6317.0 млн.дол., тобто на 14.53% від того капіталу, який був залучений до української економіки з початку інвестування в економіку нашої держави. Аналогічна ситуація з іншими європейськими країнами, наприклад: обсяги французького капіталу скоротилися за рік на 21.90%, з

Таблиця 1

Розподіл прямих інвестицій в Україну за основними країнами-інвесторами за 2012 р.

Країни світу	Обсяги інвестицій станом на				Приріст	
	01.01.2012		31.12.2012		млн.дол. США	у % до млн.дол. США
	млн.дол. США	у % до загального підсумку	млн.дол. США	у % до загального підсумку		
Всього	50333.9	100	54462.4	100	4128.5	8.20
у т.ч. у країни ЄС	39982.5	79.43	42979.3	78.92	2996.8	7.50
Кіпр	13355.2	26.53	17275.1	31.72	3919.9	29.35
Німеччина	7391.0	14.68	6317.0	11.60	-1074	-14.53
Нідерланди	4898.0	9.73	5168.6	9.49	270.6	5.52
Австрія	3418.8	6.79	3401.4	6.25	-17.4	-0.51
Велика Британія	2593.4	5.15	2556.5	4.69	-36.9	-1.42
Віргінські Острови (Брит.)	1666.0	3.31	1884.9	3.46	218.9	13.14
Франція	2260.4	4.49	1765.3	3.24	-495.1	-21.90
Швеція	1756.8	3.49	1600.1	2.94	-156.7	-8.92
Швейцарія	947.7	1.88	1106.2	2.03	158.5	16.72
Інші країни ЄС*	1695.2	3.37	1904.2	3.50	209.0	12.33
з країни СНД:	3945.4	7.84	4269.0	7.84	323.6	8.20
Російська Федерація	3600.4	7.15	3785.8	6.95	185.4	5.15
інші країни СНД*	345.0	0.69	483.2	0.89	138.2	40.06
Інші країни*	6406.0	12.73	7214.1	13.25	808.1	12,61

Примітка: інші країни ЄС*, інші країни СНД*, інші країни* - всі інші з 130 країн світу, які не зазначені в переліку вищевказаних

Джерело: [3; 4]

показником – 495.1 млн.дол; англійського – на 36.9, шведського та австрійського – на 156.7 млн.дол. та 17.4 млн.дол відповідно. Наростили обсяги прямих інвестицій країни, що відомі нам розвинутою банківською системою – Віргінські Острови (Брит.) – на 218.9 млн.дол., Нідерланди – 270.6 млн.дол. та Швейцарія – 158.5 млн.дол. Також незначне зростання обсягів інвестицій (акціонерного капіталу) продемонструвала Російська Федерація – з 3600.4 до 3785.8 млн.дол., що становить 185.4 млн.дол., та (5,15%) відповідно. Та конкурувати російському капіталу з Британською Заморською територією, яка розташована на острівних коралових рифах карибського басейну не під силу, адже капітал з Віргінських островів продемонстрував більший показник приросту інвестицій, як у відносному так і абсолютному плані [23].

Дослідивши перелік основних країн-інвесторів в українську економіку доречно перейти до аналізу такої характеристики іноземного інвестиційного акціонерного капіталу як його галузева структура. Для цього підрахуємо обсяги прямих іноземних інвестицій відповідно до основних галузей національного господарства України, визначимо їхню частку та динаміку (таблиця 2).

Щодо загального аналізу даної таблиці, то виходячи з вищенаведених статистичних даних та розрахованих відносних показників розміщення інвестиційного капіталу, бачимо що на фоні відтоку кількох мільярдів європейських інвестицій падіння інвестиційного капіталу не відбулося у жодній з галузей української економіки окрім «Фінансової діяльності», з незначним абсолютним показником (-78.9) млн. дол. та відносним у (-0.49%). Це свідчить про те, що акціонерний капітал заморських острівних країн швидко зорієнтувався і посів вільні місця, утворені європейцями.

Беручи до уваги розміщення капіталів за галузями, бачимо що найбільша частка прямих іноземних інвестицій зосереджена у промисловості – 17166.7 млн.дол. (31,52%), фінансовій діяльності – 16105.6 млн.дол. (29,57%) та операціях з нерухомим майном, орендою, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 9058.5 млн.дол.

(16,63%). Найбільший приріст демонструє промисловість з показником зростання у 2136.8 млн.дол. (+14.22%), а збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій для промисловості в основному забезпечили такі її підгалузі, як виробництво харчових продуктів напоїв та тютюнових виробів з показником приросту в 818.0 млн.дол., (+36,82%), а також виробництво та розподілення електроенергії газу та води з показником приросту в 766.7 млн.дол., при чому дана галузь демонструє подвоєння обсягів іноземних інвестицій протягом 2012 року (з 773.0 млн.дол. – станом на 01.01.2012, до 1539.7 млн.дол. – станом на 31.12.2012), в результаті чого вона стала лідером за відносним приростом розміщення іноземних інвестицій, з показником у (+99,18%). Нагадаємо, до об'єктів даної галузі належать: газорозподільні та енергорозподільні компанії, газові свердловини, електростанції [6].

Підсумовуючи наведений аналіз розміщення прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) за 2012 рік, слід відзначити, що в структурі галузей національного господарства іноземні інвестиції найбільше спрямовані у промисловість, а саме в галузі виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, залишаються значними у фінансовій діяльності та операціях з нерухомим майном, орендою та інжинірингом. В той час величезний економічний потенціал галузей сільського господарства та будівництва залишається для іноземних інвесторів неконкурентоспроможним у порівнянні з іншими більш дохідними галузями. При цьому територіальна структура розміщення іноземних капіталів, яка тягнеться до столиці, не сприяє розгортанню нових виробничих потужностей на периферії.

Проаналізувавши рух прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні в економіці країн світу за основними їхніми характеристиками та числовими показниками, можна дійти наступних висновків:

- відтік прямих іноземних інвестицій розвинених країн світу, які розміщували свої активи в основному в технологічних галузях національного господарства свідчить про погіршення інвестиційного клімату в Україні, при-

**Прямі іноземні інвестиції в Україні за видами економічної діяльності
за 2012 р.**

Види діяльності		Обсяги інвестицій станом на				Приріст	
		01.01.2012		31.12.2012		млн. дол. США	у % до млн.дол. США
		млн. дол. США	у % до загального підсумку	млн. дол. США	у % до загального підсумку		
1	2	3	4	5	6	7	8
№	Усього	50333.9	100	54462.4	100	4128.5	8.20
1	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	692	137	800.7	1.47	108.7	15.71
2	Рибальство, рибництво	12.6	0.03	12.8	0.02	0.2	1.59
3	Промисловість	15029.9	29.86	17166.7	31.52	2136.8	14.22
3.1	добувна	1311.9	8.73	1548.4	9.02	236.5	18.03
3.2	переробна	12945	86.13	14078.7	82.01	1133.7	8.76
3.2.1	виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2221.9	17.16	3039.9	21.59	818	36.82
3.2.2	легка промисловість	140.8	1.09	145.1	1.03	4.3	3.05
3.2.3	оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	302.9	2.34	307.4	2.18	4.5	1.49
3.2.4	целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	215.4	1.66	237.8	1.69	22.4	10.40
3.2.5	виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення	398.2	3.08	408.3	2.90	10.1	2.54
3.2.6	хімічна та нафтохімічна промисловість	1272.9	9.83	1325.8	9.42	52.9	4.16
3.2.7	виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	933.5	7.21	1053.9	7.49	120.4	12.90
3.2.8	металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6108.7	47.19	6157	43.73	48.3	0.79
3.2.9	машинобудування	1114.2	8.61	1154.7	8.20	40.5	3.63
3.2.10	інші галузі промисловості	236.6	1.83	248.8	1.77	12.2	5.16
3.3	виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	773	5.14	1539.7	8.97	766.7	99.18
4	Будівництво	813.8	1.62	974.1	1.79	1603	19.70
5	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5405.7	10.74	6003	11.02	5973	11.05
6	Діяльність готелів та ресторанів	721.1	1.43	8103	1.49	89.2	1237
7	Діяльність транспорту та зв'язку	2731.9	5.43	3015.7	5.54	283.8	1039
8	Фінансова діяльність	16184.5	32.15	16105.6	29.57	-78.9	
9	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	8251.5	1639	9058.5	16.63	807	9.78
10	Державне управління	0.1	0.00	0.1	0.00	0	0
11	Освіта	4.2	0.01	6	0.01	1.8	42.86
12	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	115.5	0.23	120.7	0.22	5.2	4.50
13	Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	371.1	0.74	388.1	0.71	17	458

Джерело: [3- 5]

чинами якого є: політична нестабільність, непередбачуваність та непрозорість державної політики, недосконалість правового середовища, обтяжлива фіскальна та митна політика, «клановість» економіки;

- нарощування обсягів інвестицій від господарчих суб'єктів держав, в яких великі проблеми з коштами і відомі вони далеко не розвиненою економікою, а розташуванням на їхній території офшорів – свідчить про непрозорість інвестиційної політики в Україні, головне, про «різні правила гри» для іноземного капіталу різного походження.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ), як відомо, виступають важливим чинником економічного зростання, додатковим джерелом капіталовкладень у національне виробництво товарів та послуг, що супроводжуються передачею технологій, ноу-хау, новітніх методів управління та можуть змінювати структуру, динаміку розвитку економіки країни-реципієнта капіталу. В умовах глобалізації зі збільшенням масштабів міжнародного переміщення капіталу постійно зростає роль інвестицій, як важливого фактору, що є каталізатором прискорення економічного і соціального розвитку, проте обсяги ПІІ стримуються під дією наслідків світової фінансової кризи. Це обумовлює актуальність постійного дослідження впливу іноземного сектору на економіку країни та шляхів поліпшення інвестиційного клімату регіонів України [7].

Проблема залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України існувала завжди. Незважаючи на активізацію діяльності іноземних інвесторів в трансформаційний період, країна програє багатьом іншим державам на шляху залучення іноземного капіталу.

Значний вплив ПІІ на прискорення темпів розвитку приймаючих країн підтверджує технологічний прорив країн Південно-Східної Азії, насамперед, Тайваню та Південної Кореї, та зростання економічних показників країн Латинської Америки, а також країни Центральної та Східної Європи [8].

Перспективним напрямом розвитку міжнародної інвестиційної привабли-

вості України виступає підвищення ролі і, разом із тим, економічної компетенції регіонів. Розробка заходів покращення інвестиційного клімату регіонів дозволяє місцевим органам самоврядування залучити іноземний капітал з метою підвищення конкурентоспроможності регіональних господарчих комплексів та збільшення темпів економічного зростання.

Дефіцит достатніх обсягів вільних фінансових ресурсів та недостатній рівень внутрішніх заощаджень роблять неможливим динамічний розвиток економіки виключно на основі внутрішніх інвестиційних ресурсів. Таким чином, задача збільшення обсягів інвестицій, необхідних для забезпечення сталого розвитку країни, їх залучення в реальний сектор економіки та підвищення тим самим рівня життя та соціального захисту громадян, що проживають на території, задоволення їх потреб є актуальною та такою, що потребує свого якнайскорішого вирішення.

Збільшення обсягів ПІІ можливо шляхом формування сприятливого інвестиційного клімату, необхідного для забезпечення активної діяльності національних та іноземних інвесторів. Індекс інвестиційної привабливості України у першому кварталі 2013 року залишився незмінним у порівнянні з показником кінця минулого року - 2,12 бали з п'яти можливих. Про це свідчать дані дослідження привабливості бізнес-клімату України, проведеного Європейською бізнес-асоціацією (ЄБА). Стан інвестиційного клімату на думку 155 топ-менеджерів членських компаній ЄБА залишається стабільно несприятливим. Тому залучення приватного зовнішнього капіталу є пріоритетним завданням органів державної влади та місцевого самоврядування [9].

Серед різноманітних важелів, що використовує держава для сприяння залученню іноземного капіталу, найважливішими є створення привабливого інвестиційного клімату та спеціальних економічних зон; надання податкових та митних пільг; використання фінансового механізму; створення системи гарантій (неможливість націоналізації та примусового вилучення інвестицій); інформаційне забезпечення; упровадження системи страхування; створення центрів допомоги іноземним

інвесторам. Розробка і впровадження стратегії залучення інвестицій необхідна, як основа для побудови життєздатної і стійкої ринкової економіки. Така стратегія повинна стати сполучною ланкою між ринком інвестиційного капіталу світу та існуючими ресурсами і можливостями України. Особливістю більшості відомих стратегій залучення інвестицій в країнах Центральної та Східної Європи, країн Балтії є те, що вони налаштовані на створення і розвиток інфраструктури підтримки і обслуговування інвестицій із організацією широкого спектру послуг, покликаних допомогти інвесторам в аналізі інвестиційних рішень та гарантувати прозорість інвестиційного процесу. Важливим завданням інвестиційної стратегії є розповсюдження серед зацікавлених сторін інформації щодо регіону, його макроекономічної ситуації, головних галузей промисловості, законодавства і процедур, що визначають інвестиційний процес, інвестиційних стимулів та іншої інформації, яка може полегшити процес прийняття інвестором рішення про початок бізнесу або організації спільного підприємства [11].

Слабкий приплив прямих іноземних інвестицій в українську економіку пояснюється розбіжностями між виконавчою і законодавчою владою, наявністю внутрішньонаціональних конфліктів в Україні, соціальною напруженістю і безсиллям влади, несприятливим для інвесторів законодавством, інфляцією, спадом виробництва, безперервним зниженням купівельної спроможності гривні та її неконвертованістю і т. ін.

Український уряд останніми роками виявляв, так би мовити, подвійні стандарти по відношенню до зарубіжних компаній. Офіційна політика наказує надавати підтримку прямим зарубіжним інвестиціям, але на практиці зарубіжні фірми мають проходити крізь неймовірні труднощі, намагаючись вкласти капітал в українську економіку. Українське законодавство не має міцної бази, комерційна діяльність стикається із безліччю бюрократичних перешкод, а крім того, багато українських підприємців просто бояться прямих іноземних інвестицій, вважаючи, що зарубіжні компанії планують просто експлуатувати українську економіку [2].

Для забезпечення оптимального варіанту розвитку інвестиційної діяльності та її активізації слід також виокремити перспективні напрямки розв'язання проблем, такі як покращення інвестиційного клімату; створення умов для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, орієнтованої на активізацію інвестиційної діяльності; видалення перешкод і стимулювання залучення інвестицій; розбудова системи надання державних гарантій; розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури; створення дієвих механізмів державного приватного партнерства в інфраструктурному інвестуванні; розбудова системи цільової підготовки програм і проектів для інвестування або кредитування за державними гарантіями [10].

Для вирішення поставлених завдань доцільно використовувати наступні засоби:

- підготовка інформаційної бази щодо організацій і програм підтримки і розвитку інвестиційного процесу та співпраці між іноземними компаніями, регіонами зарубіжних країн і їх потенційними партнерами в Україні;
- підготовка і надання іноземним компаніям та інвестиційним фондам інформації про економічний потенціал і перспективи розвитку України;
- сприяння підприємцям і промисловцям в підготовці інвестиційних пропозицій і їх представленні потенційним іноземним партнерам;
- створення та забезпечення ефективного функціонування інститутів розвитку (венчурний інвестиційний фонд, компанія з управління активами тощо);
- визначення, з урахуванням вимог та особливостей українського законодавства, оптимальної форми і структури венчурного інвестиційного фонду;
- реалізація принципів державно-приватного партнерства при реалізації інфраструктурних проектів;
- підтримка ініціативи іноземних компаній та інвестиційних фондів, що планують вийти на регіональний споживчий ринок і працювати на ньому;
- істотно розширити спектр заходів конкурентної політики, зокрема щодо запобігання антиконкурентним діям національних та іноземних інвесторів на українському ринку;

- розробити заходи з посилення відповідальності представників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування при здійсненні корупційних та інших дискримінаційних дій стосовно інвесторів;

- поширити практику укладання прозорих угод між інвесторами і владою щодо взаємних зобов'язань у сфері конкурентної поведінки бізнесу і конкурентної політики держави на певних ринках на визначений середньо- і довгостроковий період часу [4].

Тільки такі методи, можливо, підтримають національну економіку, а підвищити привабливість України і поліпшити інвестиційний клімат може тільки цілеспрямована робота в цьому напрямі, і важливу роль у цьому має відіграти уряд країни. Усе зазначене передбачає, що заходи для зміни інвестиційної ситуації в країні та в регіонах необхідно спрямовувати на нейтралізацію факторів, що протидіють інвестиційній активності.

Отже, можна зробити висновок, що головною проблемою розвитку інвестиційної діяльності України є недостатність внутрішнього інвестиційного потенціалу, що призводить до пошуку альтернативних джерел залучення зовнішніх фінансових ресурсів як усередині країни (банківські кредити), так і за її межами (іноземні інвестиції). Тому необхідно розробляти та впроваджувати ефективну державну інвестиційну політику, що активізує інвестиційну діяльність, а значить, покращить інвестиційний клімат країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації [Текст]: [монографія] / О. С. Шнипко; [наук.ред. В. М. Геєць]. - К.: ДУ «Ін-т екон. та прогнозування НАНУ», 2009. - 455 с.

2. Сазонець І.Л. Посилення ролі ТНК: позитивні та негативні наслідки / І.Л. Сазонець // Вісник Дніпропетровського національного університету. – 2009. – С. 122-127.

3. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrproject.gov.ua/>

4. Офіційний сайт інформаційно-аналітичного центру «Info-Light» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/>

5. Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

6. Томарева В.В. Оцінка інвестиційного клімату України та її регіонів / В.В. Томарева // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 4. – С. 56–61.

7. Череп А.В. Інвестиційна діяльність в Україні: стан та шляхи її активізації / А.В. Череп, Г.І. Рурка // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво: науково-виробничий журнал. – 2011. – № 3. – С. 48–52.

8. United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unctad.org>

9. Офіційний сайт Європейської бізнес-асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.com.ua/>

10. Руденко-Сударєва Л.В. Переваги і ризики транснаціоналізації економічного розвитку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nac_bez/texts/2008-01/rudenko.pdf

11. Журнал «Forbes Україна» №10, жовтень 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/magazine/forbes/1339376-korporaciya-ukraina-200-krupnejshih-kompanij-2012>

РІЦПУ